

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ, *Η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα*
Εκδόσεις Παπαζήση, 1987

Η συλλογή τριάντα αντιπροσωπευτικών κειμένων κοινωνιολογίας σε έναν εξαιρετικά φροντισμένο τόμο από την καθηγήτρια Ι. Δημάκη δίνει αφορμή για πολλές σκέψεις όχι μόνο πάνω στην κατάσταση της κοινωνιολογίας και ευρύτερα των κοινωνικών επιστημών και της έρευνας στη χώρα μας, αλλά και την ιστορία και τα προβλήματα της ίδιας της νεοελληνικής κοινωνίας του τελευταίου αιώνα.

Η διάδοση της κοινωνιολογίας και ευρύτερα των κοινωνικών επιστημών και της αντίστοιχης επιστημονικής έρευνας στη χώρα μας είναι, όσο και αν αυτό φαίνεται περίεργο, ένα πολυσύνθετο πρόβλημα όταν εξεταστεί σε συνάρτηση με τον ιστορικό χρόνο. Οι λόγοι είναι πολλοί και αντιφατικοί. Περιορίζομαι να καταγράψω ευθύς εξ αρχής μερικούς που θεωρώ σημαντικούς.

1. Η κοινωνιολογία στη χώρα μας όχι μόνο εμφανίζεται ως κοινωνικοπολιτικό κίνημα από τα πρώτα της βήματα, όπως επιστημαίνεται στην εισαγωγή του βιβλίου, αλλά εξακολουθεί να θεωρείται από πολλούς ότι έχει αυτή την πρωτοποριακή μορφή μέχρι σήμερα.

2. Οι κοινωνικές επιστήμες εξακολουθούν να παραμένουν ακόμη και σήμερα σε μεγάλο βαθμό εισαγόμενη γνώση, με όλα τα καλά και κακά επακόλουθα από το γεγονός αυτό και παρά το γεγονός ότι οι αρχές τους ξεκινούν από την κλασική ελληνική σκέψη.

3. Η κοινωνία μας υπήρξε ελάχιστα δεκτική επιστημονικών μεθόδων μελέτης των προβλημάτων της για πολιτικούς ή άλλους λόγους.

4. Οι ελλείψεις μας σε επιστημονικές δρα-

στηριότητες αυτού του είδους ξεπερνούν κάθε ανεκτό όριο.

Θά 'λεγα παρά ταύτα ότι οι κοινωνικές επιστήμες και ιδιαίτερα η κοινωνιολογία, παρά την οριακή τους θέση στην ελληνική κοινωνία, διεκδικούν ταυτόχρονα μια πολιτιστική και πολιτική λάμψη δυσανάλογη προς τα μέτρα τους. Λάμψη που δεν τη διαθέτουν τώρα πλέον στις δυτικές χώρες.

Βέβαια είναι δύσκολο σήμερα να μιλάς για τις κοινωνικές επιστήμες και ιδιαίτερα για την κοινωνιολογία σαν να αποτελούν οπωσδήποτε ένα είδος πανάκειας για τη λύση των κοινωνικών προβλημάτων ή να εκφράζουν κατ' ανάγκη επαναστατικές ιδέες. Χωρίς να θέλουμε να αποκλείσουμε τον κίνδυνο του εκμαυλισμού τους και της αλλοτρίωσής τους από το καπιταλιστικό σύστημα, πρέπει να παραδεχτούμε ότι οι κοινωνικές επιστήμες, κυρίως σήμερα και μετά τον γαλλικό Μάη του 1968, καταλαμβάνουν έναν χώρο αδιαμφισβήτητο στην επιστημονική γνώση του αντικειμενικού κόσμου και των κοινωνικών σχέσεων.

Παρά ταύτα σ' αυτή τη φάση της αποδοχής και της αναγνώρισης ενός τέτοιου, όχι απαραίτητα επαναστατικού, αλλά πάντως ερευνητικού, επιστημονικού ρόλου για τις κοινωνικές επιστήμες δεν νομίζω ότι καταφέραμε να φτάσουμε στην Ελλάδα. Αν οι επιλογές των κειμένων στο βιβλίο και ο συνειδητός περιορισμός της επιλογής στην κοινωνιολογία λένε για μένα κάτι, αυτό το κάτι είναι μια εικόνα της κοινωνιολογικής σκέψης με διάσπαρτο και αποσπασματικό (κοινωνικό) προβληματισμό και μια αδυναμία ευρύτε-

ρα της κοινωνίας, αλλά και της επιστήμης, να οδηγήσουν σε μια αντικειμενική γνώση των κοινωνικών προβλημάτων μέσα από τις αναλύσεις με μεθόδους των κοινωνικών επιστημών και της έρευνας.

Αλλά η επιστήμη σήμερα είναι περισσότερο από καθετί άλλο μέθοδος προσέγγισης και ανάλυσης των γεγονότων και σ' αυτό το σημείο οι διαφορές ανάμεσα στην κοινωνιολογία και τις άλλες κοινωνικές επιστήμες είναι συμπληρωματικές, σε τέτοιο βαθμό που τολμώ να πω ότι δεν μπορεί να υπάρχει σήμερα καθαρή κοινωνιολογία ή καθαροί κλάδοι Ανθρωπολογίας, Κοινωνικής Ψυχολογίας, Ιστορίας, Γεωγραφίας, ακόμη και καθαρής Οικονομικής Επιστήμης. Αυτό του είδους η μεθοδολογική καθαρότητα θα υποβίβαζε τις επιστήμες αυτές σήμερα σε ένα είδος απλής τεχνικής, αν δεν τις απογειώνει εντελώς σε σφαίρες εκτός τόπου και χρόνου, πέρα από τα κοινωνικά προβλήματα.

Τι (ποια) είναι λοιπόν η κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα και ποιες τάσεις ακολουθεί; Αυτό το ερώτημα ανακύπτει, και χωρίς μίαν απάντηση σ' αυτό είναι δύσκολο να αξιολογήσουμε την κοινωνιολογία του σήμερα και του χθες, να αντιληφθούμε τη διαφοροποίηση κοινωνιολογίας και άλλων κοινωνικών επιστημών, ελλαδικής και ελληνικής, ελληνικής και δυτικής επιστήμης —προβλήματα τα οποία ακροθιγώς αναφέρονται στην εισαγωγή του βιβλίου.

Βέβαια, πρακτικά η ανάλυση των κοινωνικών γεγονότων και των προβλημάτων, ειδικά σ' αυτή τη χώρα, ασκείται από το σύνολο των πολιτών! Αυτό είναι κάτι σαν έμφυτο που έχει καλλιεργηθεί μέσα από μακραίωνη παράδοση. Όμως το πρόβλημα της ανάπτυξης της επιστημονικής ανάλυσης μέσα από την έρευνα σ' αυτό τον κοινωνικό χώρο παραμένει. Πώς όμως να μιλήσεις και για σοβαρό επιστημονικό προβληματισμό όταν τα αν-

τικείμενα και τα ενδιαφέροντα προσδιορίζονται και αναπτύσσονται τόσο αποσπασματικά και άναρχα;

Υπάρχει λοιπόν συστηματικά αναπτυσσόμενη θεωρητική σκέψη και υπάρχουν αντιποικιλία προς τις τάσεις, τα προβλήματα και τα στοιχεία που προκύπτουν από την ίδια την ελλαδική κοινωνία; Το ερώτημα αυτό είναι το σημαντικότερο, γιατί νομίζω ότι τότε θα μπορούσαμε να μιλάμε και για μια «ελλαδική» κοινωνιολογία, αν αυτή όχι μόνο μπορούσε να καλύπτει όλο το θεωρητικό φάσμα ενός κοινωνικού προβληματισμού αλλά και μπορούσε να τρέφεται και να αναπτύσσεται βασιζόμενη στα δεδομένα που προκύπτουν από την ίδια την ελλαδική κοινωνία.

Σ' αυτή την περίπτωση θα μπορούσαμε να αγνοήσουμε τους άλλους κλάδους των κοινωνικών επιστημών ή να επιδιώξουμε να ξεχωρίσουμε την κοινωνιολογία από τις υπόλοιπες κοινωνικές επιστήμες μόνο κατά το σημείο που η μεθοδολογία της και το αντικείμενο θα επέβαλαν κάτι ανάλογο. Όμως κάτι τέτοιο δεν υπάρχει αλλά αντίθετα οι ελλείψεις, η τύχη και οι περιπέτειες όλων αυτών των κλάδων στη χώρα μας είναι κοινή.

Για όλους αυτούς τους λόγους δεν νομίζω ότι ο στόχος για μια συλλογή αντιπροσωπευτικών κοινωνιολογικών κειμένων και μάλιστα από τον ελλαδικό χώρο ήταν σκόπιμο να εξειδικευτεί τόσο πολύ. Τα περισσότερα άλλωστε από τα κείμενα αυτά αντιπροσωπεύουν συγγραφείς από διάφορους κλάδους και αρκετά γνωστούς πολλές φορές έξω από τον ελλαδικό χώρο. Παρ' όλα αυτά η συλλογή τόσο πολλών κειμένων, με μια εισαγωγή από την Ι. Δημάκη, που είναι βαθύς γνώστης της κατάστασης των κοινωνικών επιστημών και της έρευνας στη χώρα μας, κάνει αυτή την έκδοση μοναδική στο είδος της και ιδιαίτερα χρήσιμη στους σύγχρονους και τους μελλοντικούς μελετητές.

ΣΤΑΘΗΣ ΣΟΡΩΚΟΣ

Ποια είναι τα βασικά θέματα για την οικογένεια που πρέπει να περιλαμβάνονται σε μια έκδοση, ιδιαίτερα μάλιστα όταν πρόκειται για συλλογή επιστημονικών άρθρων; Παρόλο που για την πιο πάνω έκδοση η ίδια η Colette Piauxt σημειώνει στην εισαγωγή ότι δεν εξαντλεί το θέμα («une tentative et non un achèvement»), νομίζω ότι μέσα από τα κείμενα η ουσιαστική προσέγγιση επιτυγχάνεται: Η οικονομική και συμβολική διάσταση της ελληνικής οικογένειας προκύπτει από την ανάλυση που επιχειρείται από τους πολυάριθμους Έλληνες και ξένους συγγραφείς.

Στην Εισαγωγή αναφέρεται ότι η συμμετοχή κλασικιστών και βυζαντινολόγων μεταξύ των αρθρογράφων δεν υπαγορεύτηκε από κάποια θεωρία «(ιστορικής) συνέχειας μιας αιώνιας και ενιαίας Ελλάδας». Θά 'λεγα όμως ότι εκείνο που μένει στον αναγνώστη είναι κυρίως η αίσθηση αυτής της συνέχειας για τον σύγχρονο Έλληνα, όταν τον συγκρίνουμε με τον ελληνοισμό των κλασικών ή των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων και όταν τον αναζητούμε σήμερα όχι μόνο στην Ελλάδα και την Κύπρο αλλά και στην Αυστραλία, την Αμερική ή οπουδήποτε αλλού. Ναι, είναι η συνέχεια αυτού του πρωταρχικού ρόλου της οικογένειας (όχι της πυρηνικής), που μέσα από τις ιδιαιτερότητες στις λειτουργίες και τους κοινωνικούς συμβολισμούς αποτελεί την κοινωνιολογική σταθερά που ανευρίσκεται σε όλες τις κοινωνίες και σε όλους τους σύγχρονους τρόπους ζωής των Ελλήνων.

Είναι γνωστό ότι ο Αριστοτέλης έχει προσδιορίσει στα *Πολιτικά* του το τρίπτυχο των βασικών σχηματισμών που συνθέτουν την κοινωνική ζωή, προφανώς του τότε ελληνοισμού: Οίκος — Κοινότητα — Πολιτική Κοινωνία. Δεν νομίζω ασφαλώς ότι μπορεί να έχει διαφοροποιηθεί πολύ αυτό το τρίπτυχο, τουλάχιστον για τον σύγχρονο Έλληνα, παρά τις έντονες τάσεις μοντερνισμού, τη διεθνή διασπορά του και την ένταξή του σε διάφορες, βιομηχανικές και μη, κοινωνίες. Αυτό εκφράζεται ακριβώς σήμερα με τις έντονες συνεκτικές δομές της οικογένειας, που

εξακολουθούν να λειτουργούν ακόμα κι όταν ο Έλληνας ζει σε μεγάλα αστικά κέντρα ή ξένες βιομηχανικές κοινωνίες, όπως εκφράζεται επίσης από την έντονη τάση για εκμοντερνισμό και κοινωνικοποίηση μέσα από μια ανοιχτή κοινωνία.

Διαφορετικά είναι δύσκολο να γίνει κατανοητή, παρόλο που δεν είναι αντιφατική, η τάση του σύγχρονου Έλληνα να ζητάει την ελευθερία, την ιδιότητα, τη γνώση, την οικονομική ευημερία μέσα από κοινωνικά ανοίγματα, ενώ ταυτόχρονα παραμένει δέσμιος αγροτικών συνθηκών (πρόοικας, υπακοής σε πανάρχαιους ρόλους οικογενειακής ζωής, αδιάκοπης επιστροφής και ανασύστασης της τοπικής κοινότητας).

Βέβαια κοινωνιολογικά θα πρέπει κανέναν να διερωτηθεί αν όλα αυτά δεν αποτελούν έναν νοσταλγικό συμβολισμό, μεταβατικό πάντοτε, των χαμένων παλαιών αξιών ή συνθηκών μετά από τις βίαιες μεταβολές, τους ξεριζωμούς και τις κοινωνικές αναστατώσεις, που ο ελληνοισμός υπέστη και εξακολουθεί να υφίσταται. Αλλά τα στοιχεία που προκύπτουν από την έκδοση αυτή αποκαλύπτουν ότι ο ουσιαστικός ρόλος της οικογένειας εξακολουθεί να υπάρχει σήμερα τόσο στις αγροτικές περιοχές όσο και στα αστικά κέντρα και τις οικογένειες των μεταναστών.

Παρόλο λοιπόν που η θεματολογία χαρακτηρίζεται ενδεικτική, νομίζω ότι η έκδοση αυτή καλύπτει συνολικά το θέμα και είναι πολύτιμη, γιατί μας βοηθά να καταλάβουμε τον ίδιο το σύγχρονο ελληνοισμό, με αναλύσεις διαχρονικές και διεπιστημονικές, μέσα από τις ιδιαιτερότητές του και τη γεωγραφική του διασπορά.

Αποτελεί δε αυτή η ίδια η έκδοση μια συνέχεια της ουσιαστικής συμβολής της γαλλικής επιστήμης στη διερεύνηση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και προστίθεται σε άλλες σημαντικότερες εργασίες που έχουν δει το φως της δημοσιότητας τα τελευταία 25 χρόνια. Ελπίζω ότι πολύ σύντομα θα έχουμε την ικανοποίηση να δούμε αυτή την εργασία σε ελληνική μετάφραση.

ΣΤΑΘΗΣ ΣΟΡΩΚΟΣ